

आन मामायुड

दुडु - ३

आन मामायुड

दुडु-३

बान्तावा भाषा

आन मामायुडः

दुडः - ३

प्रकाशक :

टेम्केमैयुडः गाउँपालिका

दिल्पा अन्नपूर्ण, भोजपुर ।

प्रकाशक : टेम्के मैयुड गाउँपालिका

सार्वाधिकार : प्रकाशकमा

प्रथम संस्करण : २०८३

लेखकहरु : डिक बान्तावा
रबी कुमार राई
शरण बहादुर राई
भक्त बहादुर राई

सम्पादन : डिक बान्तावा
रबी कुमार राई

गीत रेकर्डिङ प्रायोजकद्वय : क्याप्टेन राजन राई/ललिता राई

लेआउट : सुरेश नकमी

चित्रकार : विवेक मुकारुड

मुद्रण :

इखिप	सायानड	छाप्छोड	चिरि
१.	आन्काओ चोमोलुड्मा	दुड छाम	१-४
२.	हारा	चुक्छाप	५-८
३.	मनाओ ताया	दोदुम	९-१४
४.	मनालेन्मावा	चुक्छाप	१५-१९
५.	चक्याड	सालाम	२०-२३
६.	कोमाओ वारिचि	चुक्छाप	२४-२६
७.	नुवाक यावा	दोदुम	२७-३१
८.	छाप्ला	छाप्यायु	३२-३२
९.	अड्का छाप्चु	सालाम	३५-३८
१०.	सड्टाड टेन्मा नुनिन	चक्छाप	३९-४३
११.	बान्तवा लेन्चि	सालाम	४४-४७
१२.	साकेवा	हान्माचेप्मा	४८-५२
१३.	यावाचेउ	सालाम	५३-५६
१४.	साप्साहाड कि किवाहाड	दोदुम	५७-६३
१५.	आन हिप	सालाम	६४-६६
१६.	इमाओ टाड्मुवा	दोदुम	६७-७२
१७.	आन चाखिप	चाखिप	७३-७५

खिप - १

आन्काओ चोमोलुङ्मा

नामटेन नोउओ चोमोलुङ्मा

हेन्खामा भेप्ओ चोमोलुङ्मा

सोइ सोइला हो कुरा हा हा

हाइया केन्मि हाइया, सोइ केन्मि सोइ ।

साड निछाड युङ्ओ हेन्खामादा

सिन्तु यि भाराआ चोमोलुङ्मा

सोइ सोइला हो कुरा हा हा
हाइया केन्मि हाइया सोइ केन्मि सोइ ।
नेपाला युड यि चोमोलुड्मानिन
नेपालि लेविन चोमोलुड्मानिन
साइ सोइला हो कुरा हा हा
हाइया केन्मा हाइया सोइ केन्मि सोइ ।
छेमाआ पोन यि कोड्कुमा
आन्काओ साया चोमोलुड्मा
सोइ सोइला हो कुरा हा हा
हाइया केन्मि हाइया सोइ केन्मि सोइ ।

म्खाम- १

ट्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ तुप्यड तुप्ताकि जोड टोड्साने-

नामटेन	पोन
हेन्खामा	चोमोलुड्मा
छेमाआ	नोउओ
साया	भेप्ओ

मुखाम- २

ढानिओ छाछाम छाममुहिदा खास्को लुवा ? खानानिन्चओ नुङ्नुवा लो कोमहुद्दा उस्को ✓ नुङ्वाछिरालो उस्को x सिन्मेत पाक्टाने -

.....

नुङ्नुवा

.....

नुङ्वाछिरा

मुखाम- ३

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि नुलो यङ्सिवामुसा खिप्ताने-

नामटेन	चोमोलुङ्मा	हाइया	हेन्खामा
भेप्ओ	लेविन	आन्काआ	कोङ्कुमा

मुखाम- ४

ह्युनिको उहुप खाम्दा खाउ सान्ला टोड ? छाप्ताने-

..... नोउओ चोमोलुङ्मा ।

लादिप्मा

नामटेन

हेन्खामा भेप्ओ .....

रिमाचोड

चोमोलुङ्मा

..... पोन यि कोङ्कुमा ।

माइसुङ्गा

छेमाआ

सोइ सोइला हो .....

वापा हा हा

कुरा हा हा

मुखाम- ५

ह्युनि सेनाओ खासेन्चिओ यड लासाने-

- (क) दिसुआ नामटेन नोउओ याआड ?
- (ख) साड-साडचिआ चोमोलुड्मा सिन्तु ?
- (ग) दिसुआ आन कोङ्कुमा पोन ?
- (घ) आन्काओ साया दिसुम्पा ?

मुखाम- ६

ओ लावाछ्वाप्दा मनाचिओ छोड्दा यावाचिनिन यायोक मुआने ।

तुप्युड्सानला-

नामटेन - आकास, नोउओ - छुएको, हेन्खामा - धरती, भेप्यो - ढाकिएको, लेविन - बाँचिन्छ, चोमोलुड्मा - सगरमाथा, कोङ्कुमा - छाती, छेमाआ - हर्षले/गर्वले, साया - सिर ।

खिप- २

हारा

खानानिन्च भाराआ हारा बोक्टाओ टोक्टाओ डे
याआड । हवापाड बोयोड्या हारा सात्वि । टेन्पाड्चिओ
खिमखिम्दा हारा याक । आमनो खिम्दा छाड हारा
आयाड मारा । मो हाराआ डे अड्कानिन्च बोक्टिन्का ।
माबोक्पाड माढोक्पाड चासुमचि लिनिन । चासुम लिनिनलो
अड्कानिन्चिआ चामा टोक्टिमिन । मनचिआ चामा

टोक्कित्तिल्लो सन्का । मुसाकिया डे अड्कानिन्चि चासुमि ।

उस्को चाखालियो हारा दिसुओ लि ? साड्आ छाक?
माका खानानिन्चिआ सिन्ताओ डे मारा । हारा छाक्मा
खास्को निछाड सडटाड्ओ नुनिन । याड्सुड्ओ हारा बड्ढे
खान्नो नु । बड्ढेदोड पाड्चु छाड । नियामाहुत्ति याड्सुड
टोक्कित्तिमिन । मोडाओ चासुमिचिया छुमासड्ओ हारा छाक ।

सिकिमि मनाचिआ हारा छाक्मा लि । हारा छाक्माओ
छाक्चु याक । दाबे कि बान्ठुकआ छाक्मा नुनिन । हाराओ
चोम्दा कारुपओ बोक्चोम पाक्मा लि । बोक्चोम साहुआ दुप्तु
। मो बाक्चोम हारादा कड्मा अक्टा कोकरु खेप्पा फाक्मा लि ।

उसाकिया डे आन दिवा, दिवाकोपाचिदाड्का मुसाचुसा
तायाड्ओ सिकि आइतारि मुइन्तारियान्का ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

हारा	चासुमि
छाक	याड्सुड
बोक्चोम	बोक्मा
चासुम	छाक्चु
खान्नो	कारुप

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि नुलो खिप्ताने-

खानानिन्चि	टोक्टाआ	हवापाड	अड्कानिन्चि
छाक्मा	चाखालि	टेन्पाड्चि	याड्सुड

मुखाम- ३

ह्युनि छाप्ताओ नुवाक छाप्मारिदा ✓ उस्को अवाकदा ✗
उस्को सिन्मेत पाक्ताने-

- (क) सुम्कापाड बोयोडचिआ हारा सात्चि ।
- (ख) टेन्पाड्चिओ खिमखिम्दा हारा याक ।
- (ग) माबोक्पाड माढोक्पाड चासुमि लिनिन ।
- (घ) याड्सुडओ हारा खान्तो लिनिन ।
- (ङ) बोक्चोम ठुप्काबा दुप्तु ।

मुखाम- ४

ढानिओ खिप खिप्ताने कि ह्युनिओ खासेनचिओ यड्लासाने-

- (क) खानानिन्चिआ बोयोड बोक्टाओ टोक्टाओ याआड ?
- (ख) खाउ सड्टाड्ओ हारा पाड्चु ?
- (ग) हारा साड्आ छाक ?
- (घ) दिसुम्पाआ हारा छाक्मा लि ?
- (ङ) बोक्चोम खाडा पाक्मा लि ?

मुखाम- ५

ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ याङ्ला मवाने-

टेन्पाड	हारा	याङ्सुड	छुमासड	बान्ठुक
---------	------	---------	--------	---------

मुखाम- ६

ह्युनि छाप्ताओ याङ्लाचि माटोङ्युक, टोङ्सा छाप्ताने-
मनाचिआ सिकिमि हारा छाक्मा लि । हारा छाक्माओ याक
छाक्चु । दाबे कि बान्ठुक्आ नुनिन छाक्मा । हाराओ चोम्दा
बोक्चोम कारुक पाक्मा लि । साहुआ दुप्तु बोक्चोमम ।

मुखाम- ७

ओ लावाछापओ छोङ्दा यावाचिनिन यायोक् मवाने -

तुप्यङ्सान्ला-

हारा - हलो, टेन्पाड - गाउँघर, मारा - होला, चासुमि - कृषक, पाङ्चु - खपाउ, याङ्सुड - चिलाउने,
छाक्मा ताङ्छु, नियामाहुत्ति - मभेशतिर, छुमासड - साल, सिकिमि - सिपालु, बान्ठुक - बन्चरो, कारुप
- फलाम, बोक्चोम - फाली, फाक्मा - ठोक्नु कङ्मा - अडकाउनु, कोक्खेप्मा - करुवा ठोक्नु/टाँस्नु ।

खिप- ३

मनाओ ताया

दोड्लादोड अकटा टेनचुक्दा धिवाड थुम्लेड्ला याडा ।
मो थुम्लेड्लादा अकटा धिनारा युडाडा । अक्लेन मो धिनारा
कोन्सा-कोन्सा टेनह्यात्ति वाडा । टेन्दा अकटा चासुमि बो
क्याड्सा । मोको टोक्टुकिया धिनारा मुड्कुलुड्लुड लिस(
कि खाडुयुड्सु । मो धिनाराआ मित्तु-“ओको मना उन्चुप्पाड
याआडकिया छाड मुन्भोप्लो टोप्पाड बोयोडचि बोक्याड ।
मो बोयोड्चि देना काड्साओ मारा ! अ टाड्दा मुन्चोम्लो

सिङ्गाचि याआड मोसाआ डे खुक्मानड ।”

सुस्पाले-सुस्पाले विसा धिनारा बोयोड चुक्दा तालाकि लो- “ए बोयोड यावाचेउ ! आम टाड्दा मुन्चोम्लो सिङ्गाचि खुयुडु । खानान्चिआ उसाकिया रड्दरि टोक्याड, मोको बोक्याड्ओ मना खक्मा रनिन?” धिनाराओ दुम एनुकिया अक्टा बोयोड्आ लो-“धिनारा यावा ! मनाओ तायाओ चुक्दा आन्काओ सिङ्गाओ दिच्छाड कात्तिन ।”

बोयोड्ओ दुम एनुकि धिनाराआ चासुमि सेनु-“ए चासुमि बुवा ! तायामाओ दिसुम्पा ? मोको खास्को लि ? अड्का छाड

खाड्मेत्ताड्ने होउ ?”

चासुमि टाड्छुरुमि याडा । खोसाआ चुक्नि लो—“धिनारा निछाक ! खाड्मेत्मा लो खाड्मेत्तुड मेन आइ लो ताया खिम्दा डे छिरुड्दोड मोलो ।”

छेमाकात्सा धिनाराआ लो—“चासुमि बुवा ! खिम्दाड्का बात्ताने । अड्का आमनो बोयोडचि हुड्डा ।”

चासुमिआ लो—“अड्का मान्नुड्हिदा खानाआ बोयोड्चि चामा मिन्याड ?”

धिनाराआ लो—“चानुड चासुमि बुवा ! किरि चानुड । हान्डे डे अक्टा खसा चोड्सुड । अड बुक खासाड्सा ।”

चासुमिआ लो—“खानाआ अड्का मुप्याड हे ? बरु उसा मुम्ने ।”

धिनाराआ सेनु— “खाइसा ममा चासुमि बुवा ?”

चासुमिआ लो— “खाना अड्का मोको सड्टाड्दा छुम्मादानाकि तयालासि खिम खाट्डा, नु हे नुनिन ?”

चासुमिओ दुम धिनाराआ काड्साकि सड्टाड्भेन्दा खारा । चासुमिआ अक्टा वाइप लामु बात्तुकि धिनारा हेत्तु । मनाओ ताया खाड्मा सयाओ धिनारा टुड्मा मान् । हेत्मा चिउकेसुकि चासुमिआ लो—“धिनारा निछाक, हान मनाचिओ

ताया खाडेहोउ मोलो खास्को याछा ?”

धिनाराआ टुवाओ याम आइसा लो-“हान्लो हाले खिम खाराने चासुमि बुवा ! अइका आमनो ताया खाइमा हेइडाडा ।”

चासुमिआ अ बोयोइचि लेउखाइसु । मो बोयोइचिआ हेत्तुओ धिनारा खक्मा पइसाच । धिनारा खाप्सा पारा-
“माखक्दाचे बोयोइयावाचेउ माखक्दाचे ! बढ्ढे डे टुक्याड ।”

चासुमिआ इत्सा लो-“धिनारा निछाक ! ओ डे मोलो मनाचिओ ताया । हान लो खाडु ? खास्को लि याछा मनाचिओ ताया ?”

मोको सोइभेन्सा धिनारा मान्चेप्सा मुन्तिका डे सवा ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ नुलोक यइसिवा मुसा खिप्ताने-

दोइलादोड	थुम्लेइलादा	कोन्सा-कोन्सा	टन्ह्यात्ति
मइकुलुडलुड	खाइयुइसु	उन्चुप्पाड	टाइछुरुमि

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि अवाक याआड, नुवाकमुसा छाप्ताने-

चासुमी	धीनार	सुइटाड	खुक्मा
मान्	माखुक्दाचे	मुनाचीओ	बात्तुकी

मुखाम- ३

ह्युनि छाप्ताओ याङ्लाचि साङ् आ साङ् लोओ कोप्सिनहुद्दा
छाप्ताने-

- (क) “मनाओ तायाओ चुक्दा आन्काओ सिङ्गाओ दिच्छाङ्
कात्तिन ।” ( )
- (ख) “खाङ्मेत्मा लो खाङ्मेत्तुड मेन आइ लो ताया खिम्दा डे
छिरुङ्दोड मोलो ।” ( )
- (ग) “खिम्दाङ्का बात्ताने । अङ्का आमनो बायोङ्चि
हुङ्डा ।” ( )
- (घ) “अङ्का मान्नुडहिदा खानाआ बोयोङ्चि चामा
मिन्याङ्” ( )

मुखाम- ४

ढानिओ खिप छाम्ला मालोन्पाङ् कोङ्-कोङ्दा खिप्माकि ह्युनि
सेनाओ खासेनचिओ यङ्लासाने-

- (१) धिनारा खाडा युङ्गाडा ?
- (२) चासुमिआ बोक्टाओ टोक्टुकि धिनारा दे लिसा ?
- (३) धिनारा बोयोङ् चुक्दा तालाकि दि लो ?
- (४) चासुमिआ धिनारा देना छुम्सु ?

मुखाम- ५

ह्युनिओ सान्लाचिओ याड्ला मवाने, खाड्ल-

ताया	धिनारा	खाप्सा	बोयोड	खिम
मना	चासुमि	खसा	सड्टाड	निछाक

मुखाम - ६

ह्युनिओ थुइत्भुड्दा खाडा-खाडा नान्मानान, खुन्कि खासेन पाक्मा लि पाक्टाने-

सुस्पाले-सुस्पाले बिसा धिनारा बोयोड चुक्दा तालाकि लो- “ए बोयोड यावाचेउ ! आम टाड्दा मुन्चोम्लो सिड् गाचि खुयुड् खानान्चिआ उसाकिया रड्दरि टोक्याड, मोको बोक्याड्ओ मना खक्मा रनिन” धिनाराओ दुम एनुकिया अक्टा बोयोड्आ लो-“धिनारा यावा ! मनाओ तायाओ चुक्दा आन्काओ सिड्गाओ दिच्छाड कात्तिन”

मुखाम- ७

खानानिनआ एनाओ लेसाओ मेचेइ यड्छाम छाप्टाने ।

तुपयुसान्ला -

दोइलादोड - उहिले, थुम्लेइला - जड्गल, धिनारा - सिंह, टेन्त्यात्ति - गाउँतिर, चासुमि - किसान, बोयोड - गोरु, मड्कुलुड्लुड - छक्क/ट्वाल्ल, रड्दरि - दुःख, मुन्चोम्लो - त्यतितिखो, सिड्गा - सिड, उन्चुप्प(ाड - यतिसानो, मुन्भोप्लो - त्यतितूलो, खाड्मेत्तुड - देखाउँछु, खाड्मेत्ताड्ने - देखाइदिनुहोसन, खसा - मृग, छेमाकात्सा - खुशीहुँदै, छुम्मादानाकि - बाँधीराखेर, काड्साकि - मानेर, सड्टाड्भेन्दा - रुखको पेन्दमा, याछा - रहेछ, हेड्डाडा - हतारछ, खक्मा - हान्नु, माख्क्दाचे - नहान, सोड्भेन्सा - हुस्सु ।

खिप- ४

मनालेन्मावा

ओ हेन्खामादा वाइ-वाइओ सारिमाचि याआड । बड्ठे सारिमाचि ओखतोआ नु । खाउनि-खाउनि सारिमाचि ओखतोआ नुनिन । एमापेमा खुन्कि कोड्लोड्मा छाड अकटा सारिमा डे लोमालि । ओको सारिमा कमाकात्लो लि । ओसाआ धिरलो समा छाड रइन ।

अड्कानिन्चि देम्खानिन्छे ओम्लो युड्मा लि । ओम्लो चामा लि । बुम्सुआ नोउओ चामा नुनिन । चामा सुड्सिचि नुलोक दिप्मा लि । चामा बसि नुलोक छुक वासुमा लि ।

कवाओ सवाओ चामहिदा अवाक चाःवा दुडिनहिदा उस्को सारिमाचिआ लाउचि ।

ओ सारिमाआ धिरओ मनाआ चाःवा उस्को डे ए । चाःवा उस्को डे पे । अक लोन्टोकदा हवा सुम्दु एसि खात्लो कोड्लोड्माखेनआ धिरमाकिया सिन्मा लि । उस्को लिहिदा आन पोकओ चाःवाचि छाड लुक्खात । उस्कोदा नाक्छोड पाक्मा नुनिन । टेन्चिदा बड्ठे मनाचि नाक्छोड पाक्चि । उसा चमा खान्नो माआड । उस्कोदा मनालेन्मावा पमा लि । मनालेन्मावा टोकिटमिन्लो अड्कान्चिआ खिमदा डे मुमा रन ।

मनालेन्मावा मुम्हिदा अक्टा ओम्लो अक लिटरा चाःवा पाक्मा लि । लिटरा टोकिटमिन्लो कमड्वा दुडिनओ गिलासादाड्का तुक गिलासा पाक्माकि लोकमा लि । लोकटुओ चाःवा ठेन्टुम्किया अकघरि मुसा डे दिप्माकि युड्मा लि । चाःवा चिचित्दा एम, मोडाड्का अक ओप्मि लेम्ओ खुन्कि अक छुक्मा युम पाक्माकि होन्मा लि । हान मनालेन्मावा लिसा । टुकओ मना देम बुड्खा खात मुन्तिका डे मनालेन्मावा दुड्मा पमा लि । दुड्मा लि । टुक्मिआ देम बड्ठे दुड्मा र मुन्डे मनालेन्मावाआ नुलोक मु । उइसा चन्हिदा छाड मान्लेउदो लो टुक्मि नुमाखिम खात्मा लि ।

मुखाम- १

ह्युनिओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

सारिमा	युड्मा
कोड्लोडमा	हेन्खामादा
ओम्लो	ओखतो
मनालेन्मावा	एमापेमा

मुखाम- २

ह्युनिओ सान्लाचि नुलोक खिप्ताने-

मनालेन्मावा	एमापेमा	कोड्लोड्मा	खाउ-खाउनि
ठेन्टुमकिया	कमड्वा	टोकिटमिन्लो	धिरमाकिया

मुखाम- ३

ह्युनि छाप्ताओ नुवाक चाखिप्दा ✓ उस्को सिन्मेत पाकटाने-

मनालेन्मावा मुम्हिदा चाखा लि-

(क)	चा:वा तुक गिलासा	८	६	४	७
(ख)	लेम्ओ ओप्मि	५	३	२	१
(ग)	युम छुक्मा	४	३	५	२

मुखाम- ४

ह्युनि छाप्ताओ अहुप्खाम्दा खाउ सान्ला टोड छाप्ताने-

- (क) बड्ढे सारिमाचि ओखताआ ..... । नु / नुनिन
(ख) ओको सारिमा कमाकात्लो ..... । लिनिन / लि
(ग) चामा सुड्सिचि नुलोक ..... । दिप्पा लि / मान्दिमा लि
(घ) अड्कान्चिआ खिम्दा डे मुमा ..... । रइमिन / रन
(ङ) टेन्चिदा मनाचि बड्ढे नाक्छोड ..... । पाक / पाकिनन

मुखाम- ५

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

कवाआ	ओम्लो	दिप्पा	नाक्छोड	सारिमा
------	-------	--------	---------	--------

मुखाम- ६

बड्ढे तुप्युड लिओ सान्लाचि खिप्ताने-

खाप्पा - मकदाड्का मक्वा ढान्मा ।

खाप्पा - खिम खाप्पा ।

खिप्पा - छाप्ताओ सान्माचि सिन्मा ।

खिप्पा - खाउनि छाड सुड्सिचि देम याआड माका सिन्मा ।

छुना - मामाओ निछा ।

छुना - पापाओ निछा ।

मुखाम- ७

ढानिओ मनालेन्मावा ओखतो खिप यावाचिनिन फान्मुसा
खिप्ताने खुन्किया ह्यनि सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने-

१. कोड्लोड्मा माओ खास्को सारिमा ?
२. ओसोओ ओखतो दिसुम्पा ?
३. मनालेन्मावा खाइसाकिया रन ?
४. कोड्लोड्मा सारिमा नाक्छोडआ नुवा मु हे मुनिन ?

मुखाम- ८

खानानिन्चिआ खिम खात्माकि मनालेन्मावा मुसा पापामामा
खाड्मेत्ताने ।

तुप्यडसानला-

सारिमा - विमार, ओखतो - औषधी, कोड्लोड्मा - पखालो, एमापेमा - छेर्नुछादनु, कमाकात्लो - डरलाग्दो,
ओम्लो - सफा, बुम्सु - भिँगा, कवाओ - कुहेको/सडेको, मान्दिप्ताओ - नछोपेको, चामासुड्सि - खाने
किरा, लोन्टोक - घण्टा, लुक्खात - सकिन्छ, कमड्वा - चिया/तातोपानी, ओप्मि - पसार(एक हातको
अञ्जुली), लोकटुओ - उम्लएको, एम - सेलाउछ, छुक्मा - चिम्टि(बुढी औँला र चोर औँलाले च्यापेको भाग),
लेम्ओ - चिनी, तुक्मि - विमारी ।

खिप- ५

चक्याड

देम खान्नो बियाड्ओ चक्याडचि पेलेले,
टोडाकि यावा-यावा खाड्हिदा छे मेलेले,
मोचिमुनिन ढाट्माढाट मोचि देम्खा खिनिन,
अक्टा-अक्टा लिसाकि हाड्पा देम्खा बिनिन ।

नुक्सा तालो भाराआ टोड्किया डेक्चि,
यावा टुक्लो भाराआ टोड्किया खुन्चि,
उस्को ताया टोक्टाकि नुक्सा फुड फिन्सा,
देम्लो स मुन्तिका डे देम्लो स ढाम्सा ।

देम्खानिन छे होत्तिन चक्याड्ओ पेले,
मुसाकि डे अड्कानिन्चि यावाचिनिन टोडिन्ने,
खिमाढाट्मा मामुइन बूसि-बूसि बिइन्लो
मिन्खाम्दा तान्लान्का हाड्पा- हाड्पा टोडिन्लो ।

मुखाम- १

ह्युनिओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

यावा-यावा	टोडिन्ने
नक्सा	टोडिन्लो
स	मेलेले
हाड्पा-हाड्पा	डेक्चि
अड्कानिन्चि	ढाम्सा

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

चक्याड	खान्नो	बूसि-बूसि	यावा	नक्सा
--------	--------	-----------	------	-------

मुखाम- ३

ढानिओ सालाम रुड्पु पाक्टाकिया खिप्ताने कि ह्युनिओ
सान्लाचिओ छाड यड्सिवामुसा खिप्ताने-

बियाड्ओ	चक्याड्चिओ	खोचिमुनिन	ढाट्माढाट	डेक्चि
टोड्किया	अड्कानिन्चि	तान्लान्का	मिन्खाम	नक्सा

मुखाम- ४

ढानिओ सालाम खिप्माकि ह्युनिओ अहुप खाम्दा टेड्लो
सान्ला छाप्ताने-

देम खान्नो बियाड्ओ ..... पेलेले,
टोडाकि ..... खाड्हिदा छे .....,
..... तालो भाराआ ..... डेक्चि,
यावा टुकलो भाराआ ..... खुन्चि,
..... देम्खानिन छे ..... चक्याड्ओ .....,
मुसाकि डे ..... टोडिन्ने ।

मुखाम- ५

ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने-

- (क) चक्याड्चि खाइसाकिया बि ?
- (ख) चक्याड्चि खि हे खिनिनचि ?
- (ग) नक्सा तालो चुक्याड्चिआ दे च ?
- (घ) अड्कानिनचि यावाचिनिन दे चमा लि ?

मुखाम- ६

ह्युनिओ सालामदा सान्लाचि मान्टोड्युक टोड्सा छाप्ताने-
ढाट्माढाट मुनिन मोचि खिनिन देम्खा,
हाड्पा लिसाकि अक्टा-अक्टा बिनिन देम्खा,

मुखाम- ७

ह्युनिओ सेम्कोपदा खाड्मेत्ताओ उइसा छाड पाक्सा याडला
म्वाने-

सेम्कोप - अड्का छाड तायाखिम खाटडा ।

आना	निछ्छा	पापा	मामा	बुवा
-----	--------	------	------	------

तुप्यसान्ला-

चक्याड् - कमिला, पेलेले - लश्करै, खाड्हिदा - हेर्दाखेरी, मेलेले - आनन्द लाग्ने किसिम, ढाट्माढाट -
कुटाकुट, खिमाढाट्मा - बाभ्दैकुटाकुट गर्नु, बुसि-बुसि - अगाडि-अगाडि, हाड्पा- हाड्पा - आफू-आफू,
मिन्खाम्दा - उदेश्यमा, याड्ला - वाक्य, रुड्पु - लय ।

खिप- ६

कोमाओ वारिचि

अड नड सिम्मा । अडका १३
दोडदा बिडाडा । अड कोमा छाड
युड्याड । आइमि कोमा ६० दोड
बात्तुडो । उन खोक्मा लिसाहिदा छाड
कोमाआ अ वारिचि वात । नाबुकदा
नाबित खुन्कि नाबाक्द नाथेन निम्मा
वारु युड्सु । फेक्ला कि नावालुड
छाड आनेम्नुड दुप्ताओ याआड ।

अड मामाओ छाड वारिचि
याआड । मेन कोमाओ उस्को
निम्मा वात्तिन । साकेवादा खुन्कि
रुमिपामिचिओ सायाकाम्मा लिहिदा

वात । मुस्कोदा खातहिदा मामाआ टाड्दा चोडदुप सो
म्बुकदा फुड्वाचड वात । कोमाओ उस्को मामाओ छुकदा
वात्माओ ढाला मान्नुड निछाड लाडदा वात्माओ लाडकुड
याआड । मामा कोमाआ भारा वारिचि वारुओ बेन्दा बड्ढे
डे खान्तु । ओको खाडुड्हिदा लो अडका छाड वात्मा सडा ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

सिम्मा	ढाला
कोमा	लाडकुड
नाबुक	६०
टाड	१३
छुक	नाबित
लाड	चोडदुप

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि नुलोक खिप्ताने-

बिडाडा	बात्तुडो	नावालुड	रुमिपामि	सोम्बुक
सायाकाम्मा	चोडदुप	फुड्वाचड	लाडकुड	नाबुक

मुखाम- ३

ओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

चोडदुप	वारि	नाथेन	लाडकुड	सोम्बुक
--------	------	-------	--------	---------

मुखाम- ४

ह्युनि छाप्ताओ थुइत्भुड्ओ एन्छाप छाप्ताने-

अड नड सिम्मा । अडका १३ दोडदा बिडाडा । अड को मा छाड युड्याड । आइमि कोमा ६० दोड बात्तुडो । उन खो

क्या लिसाहिदा छाड कोमाआ अ वारिचि वात । नाबुक्दा नाबित खुन्कि नाबाक्द नाथेन निम्मा वारु युड्सु । फेक्ला कि नावालुड छाड आनेम्नुड दुप्ताओ याआड ।

मुखाम- ५

ह्युनि छाप्ताओ नुवाक याड्लादा ✓ उस्को खुन्कि अवाक याड्लादा × उस्को सिन्मेत पाक्टाने-

- (क) सिम्मा दोड २२ बात्तुडो । ( )
- (ख) आइमि कोमा ६० दोड बात्तुडो । ( )
- (ग) अड मामाओ छाड वारिचि याआड । ( )
- (घ) सोम्बुक्दा चोड्दुप वात्मा लि । ( )
- (ङ) लाडदा नाथेन वात्मा लि । ( )

मुखाम- ६

ढानिओ खिप ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने-

- (क) कोमाआ खास्को वारि खाडा-खाडा वारुडु ?
- (ख) फेक्ला कि नावालुड देम्खा दुप्ताओ ?
- (ग) सिम्माओ मामाआ खास्को बेन्दा वारिचि वात ?
- (घ) मामा कोमाआ वारिचि वातहिदा खास्को दात ?

तुपयडसान्ला-

वारि - गहना, खोकमा - बुढी, नाबित - बुलाकी, नाथेन - हुङ्गी, फेक्ला - लुर्केसुन, नावालुड - यालीड, ढाला - खँदुवाचुरा, लाड्कुड - कल्ली, खान्तु - सुहाउँछ ।

खिप- ७

नुवाक यावा

दोड्लादोड अकटा टेन्खक्यु अकटा खोक्लि याडा । मो
खोक्लिदा अकटा खसा, अकटा चुःयि, अकटा गाक्वा
अम्युडाडाचि । मोचि यावा-यावा अमलिसाकिया नुलोक
अम्टोडाकि अम्युडाडा । अक लेन्टा लो मो खसा सासेत्कावा(
ओ जालादा चुड्सादिसा । गाक्वाआ मोको उन्चो यावा
चुःयु खाड्मेत्तु । चुःयु ताकिया मोको जाला उ दोआ कुप्पा

पडसु । गाक्वा पेन्साखाराकिया मो सासेत्काबाओ खिम्दा
ताला । खुन्हिदा मोको लोन्मा हाक्टाड्ओ याडा । गाक्वाआ
पात्याड्सा मोसोओ टाड्दा डेक्मा पडसु ।

ओह्यत्ति चुःयुआ मोको जाला कुप्मा चिउ । खसा
फुड्साखारा । माड्कोलेन सासेत्काबाआ खाड्हिदा लो
चुःयुआ जाला कुप्टुओ धिर । सासेत्काबाओ बड्ढे डे माइसुड्
कारा । मोसाआ चुःयुहुट्दा मि पाक्टुदिसु । चुःयु हुट्दाड्का
फुड्सा लोन्टा । मोसाआ चुःयु सेत्मा ठिलुलोत्तु । ठिन्साठिन्सा
खाराहिदा मोसाआ मिनु—“खिम्दा मुनिमा छा याआड, हान मान्से
त्पाड लाप्मा लियाड । चुःयु लाउड्किया मुनिमा छा पुना ।”

सासेत्काबाआ चुःयु लाउकिया बेखादा पाउदिसु ।

मो भारा खसाआ कुमाकिया खाडुयुड्सुओ याडा । चुःयु यावा हड्माओ निकि खसा पात्याड्सा फिन्टालोन्टा । मुन्हिदा मो सासेत्काबाआ भेतालिआ आप्पा ठिलु खात्तु । ल्होहिदा सासेत्काबाआ बेखा ढान्टुदो । मो बेन्दा डे चुःयु फुड्सा । सासेत्काबाआ छाड खसा सेत्मा मान्दो । यावा-यावा टोडिनहिदा फामामुमा रन ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ जोड टोडसाने -

नुवाक	हुट्दा
टोप्पाड	भेतालि
चुःय	रन
सासेत्काबा	यावा
फापामुमा	खोक्ला

मुखाम- २

ह्युनिओ याड्लाचिदा खाडा-खाडा खास्को-खस्को सिन्मेत पाक्मा लि पाक्टाने-

आइ नाना बजारा खाराडसा पापामामा छाड खिम्दा मान्नुड वा बाक साड्वा पित खुन्किया बोयोडचि मुन्तिका डे याआड साक्लुवा मारा हे निनाम्मा दिच्छाड लिनन्ने अड हादिदचि ।

मुखाम- ३

ह्यनिओ अहुप खामदा नुवाक सान्ला छाप्ताने-

(क) दोङ्लादोड अक्छा टेन्खक्यु अक्टा .....याडा ।

खोक्लि

कुतिया

(ख) खसा सासेत्काबाओ ..... चुङ्सादिसा ।

बेखादा

जालादा

(ग) मोसाआ चुःयुहुट्दा ..... पाक्टुदिसु ।

मि

चा

(घ) सासेत्काबाओ बढ्ढे डे ..... कारा ।

सोमा

माइसुड

(ङ) मो बेन्दा डे ..... फुङ्सा ।

साङ्वा

चुःयु

मुखाम- ४

ह्युनि छाप्ताओ याङ्लादा सान्माचि मान्टोङ्क्यु, टोङ्सा छाप्ताने-

चुःयुआ ओह्यात्ति मोको जाला कुप्पा चिउ । फुङ्साखारा खसा । माङ्कोलेन सासेत्काबाआ खाङ्हिदा लो चुःयसआ धिरु कुप्भटुओ जाला । बढ्ढे डे माइसुडकारा सासेत्काबाओ । चुःयुहुट्दा मि पाक्टुदिसु खोसाआ ।

मुखाम- ५

ह्यनि छाप्ताओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

खोक्लि	चुःयु	खसा	गाक्वा	सेत्मा
--------	-------	-----	--------	--------

मुखाम- ६

ढानि छाप्ताओ नुवाक यावा खिप खिप्तानेकिया खुन्कि ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ यड्लासाने-

- (क) टेन्खक्यु दि याडा ?
- (ख) साड-साड अम्यावाचि याडा ?
- (ग) खाउपोक यावा सासेत्काबाओ जालादा चुड्सादिसा ?
- (घ) खाइसाकिया खसा फुड्सा ?
- (ङ) यावा-यावादा खाइसाकिया युड्मा लि ?

मुखाम- ७

खानानिन्चिआ एनाओ दोदुम देम लेसिन खिम्दाङ्का छाप्ता बात्ताने ।

तुप्यड्सानला-

दोड्लादोड - उहिले, खोक्लि - जङ्गल, खसा -मृग, गाक्वा - काग, सासेत्काबा - शिकारी, जाला - जाल, चुःयु - मुसा, मान्सेत्पाड - नमारी, लाउङ्किया - समातेर, भेतालि - धनुष, आप्पा - हान्नु, फामामुमा - एकआपसमा सघाउनु ।

खिप- ८

छाप्ला

सायालोड्सान धिसान्दिवा

लेन- १२/०३/२०८२

लाड्पा दुड सान्दिवा

आइ वायाडदाड्का अड् टाड टुक्याडकिया आइ अडका
अड दुड्दा बान्मा मारुड्दोड । मुसाकिया आइ अक लेनओ
निकि खायोड पवाड्ने माकिया छुकुसेवा मुडाडा ।

छुकुसेवामि

हाड्छा राइ

दुड - ३

इखिप - १०

आन मामायड ३२

मुखाम- १

ह्युनिओ तालिकादा छाप्ताओ लिमचि खिप्ताने-

मालिम	पालिम	लुङ्लिम
मामा	पापा	लुङ्टा
नाना	कोपा	कारुप
छना	बुवा	बाखलुड
पित	बोयोड	दाब्बे

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्माचि खाउ-खाउ खाउलिम छाप्ताने-

वामा	वापा	बुवा	सान्दिमा	कोमा	छना
------	------	------	----------	------	-----

मुखाम- ३

ह्युनिओ सान्लाचि नुलोक खिप्ताने-

वायाड	टुक्याड	मान्दोड	सायालोड्सान	पवाड्ने	छुकुसेवा
-------	---------	---------	-------------	---------	----------

मुखाम- ४

ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ याड्ला मुवाने-

आइ	अड्का	बान्मा	पवाड्न्	छुकुसेवा	खायोड
----	-------	--------	---------	----------	-------

मुखाम- ५

ढानिओ खिप खिप्माकि ट्युनि सेनाओ खासेनचिओ यड
लासाने-

- (क) साड्पोकआ साड छाप्ताओ छाप्ला ?
- (ख) खाउलेन छाप्ताओ मोको छाप्ला ?
- (ग) हाड्छाआ देना खायोड दौराओ ?
- (घ) हाड्छाओ इखिप देम याआड ?

तुपयडसान्ना-

छाप्ला - चिठी, वायाड - बिहान, मानरदोड - सकिन, खायोड - विदा, छुकुसेवा - अनुरोध, मालिम -
स्त्रीलिङ्ग, पालिम - पुरुषलिङ्ग, लुईलिम - नपुड्सकलिङ्ग, कारुप - फलाम, वाखालुड - ईंटा ।

खिप- ९

अङ्का छाप्चु

अङ्का छाप्चु बड्ढे-बड्ढे छाप्डा,
साडाआ अङ्का सोम्मु मोकोनिन डे युड्डा ।
देम्खा अङ्का सालाम छाप्डा,
देम्खा अङ्का साइडसा छाप्डा,
दि-दि छाप्तुड अङ्काआ डे छाप्तुड,
हान दि-दि छाप्पा लि अङ्का डे पड्सुड
अङ्का छाप्डा खानानिन्चि खिप,

अड्का छाप्डा, भाराचिआ खिप,
 खानानिन्चि अड्का खिप्मा छाप्मा चिन्तुड,
 ताया देम्छेक आमनो अड्का डे सिन्तुड ।
 अड्का खुन्वो मनाचि धिपाड-धिपाड लिचि,
 साड-साड्चिआ सोम्मुचि टोप्पाड-टोप्पाड लिचि,
 देम्खानिन छाड सनिन मोचि दोड-दोड लेत,
 हेन्खामादा मोसोओ जय-जय मेत ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

अड्का	छाप्डा
साडाआ	छाप्चु
साइडसा	खिप
भाराचिआ	सोम्मु

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि यड्सिवामुसा नुलोक खिप्ताने-

बड्ढे-बड्ढे	साइडसा	छाप्तुड	पड्सुड	खानानिन्चि
धिपाड-धिपाड	चिन्तुड	देम्छेक	साड्चिआ	देम्खानिन

मुखाम- ३

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

हेन्खामा	छाप्यु	सालाम	सायड्सा	दोड-दोड
----------	--------	-------	---------	---------

मुखाम- ४

ह्युनि छाप्ताओ छाप्मारिचि मान्टोड्युड टोड्सा छाप्ताने-

खुन्वो अड्का मनाचि लिचि धिपाड-धिपाड,
साड्चिआ सोम्मुचि लिचि टोप्पाड-टोप्पाड,
सनिन छाड देम्खानिन मोचि दोड-दोड लेत,
मोसोओ हेन्खामादा मेत जय-जय ।

मुखाम- ५

ढानिओ खिप एन्लो खिप्ताने कि ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ
यड लासाने-

- (क) छाप्यु साड्निन युड ?
- (ख) छाप्युआ दि-दि छाप ?
- (ग) खानानिन्चिओ ताया छेक्टाओ साड्आ सिन्तु ?
- (घ) देम्खानिन्छाड साड सनिन ?

मुखाम- ६

ह्युनि छाप्ताओ छाप्मारिचिआ यडाओ देमित्का तुप्तिन
छाप्ताने-

अड्का छाप्चु बड्ढे छाप्डा,
साडाआ अड्का सोम्मु माकोनिन डे युड्डा ।

मुखाम- ८

ह्युनि छाप्ताओ थुइत्भुड कोड्रिमदाड्का डे खिप्ताने कि ह्युनि
सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने-

मामा सित्वा हेक्सि खासाड्सा । मामाआ हेक्मुआ सित्वा
हेक । पापा लुड्टा केत्याड । नाना चाःवावात्सि खात्याड ।
सिम्मा खिप्याड । निछ्काक बुत्तुड बुक्याड ।

- (क) मामा खाउ लिम ?
- (ख) हेक्मु खाउ लिम ?
- (ग) पापा खाउ लिम ?
- (घ) सिम्मा खाउ लिम ?
- (ङ) निछ्काक खाउ लिम ?

तुप्यड्सान्ला-

छाप्चु - कलम, साम्मु - मायागर्छ, धिपाड - ठूलो व्यक्ति, दोड-दोड - युगौयुग,सालाम - कविता,
साड्डसा - साहित्य, थुइत्भुड - अनुच्छेद ।

खिप- १०

सड़टाड टेन्मा नुनित

बुबा - ए निछाक सिप्पा ! दे चयाड ?

निछाक - सड़टाड टेन्डाडा इ बुबा ।

बुबा - सिप्पा ! देना ओ सड़टाड टेइसुडु ?

निछाक - ओको टेन्माकिया सड़खोप्पा मिन्डाडा बुबा ।

बुबा - सिप्पोड ! उस्को अम्पोन्याड्ओ सड़टाड्चि लो

टेइसिमिन मोलो ।

निछाक – देना बुवा ?

बुबा – चारवो, अम्पोन्मा लुक्टाओ सड्टाडचि टेइसुमहिदा अक्टासाआ डे लात । पोन्याड्ओ सड्टाडचि लो बड्ढे टेन्मा अम्नुनिन ।

निछाक – देना होउ बुवा ?

बुबा – सड खोप्माहिदा छोवाओचि, अ हाड्पा टेयाओचि खोविन । एप्याड्ओ सड्टाडचि टेइसुमहिदा अक्टा मनाछा ढेरुमटेइसुमओ उइसा मिन्मा लि ।

निछ्वाक – खाइसाकिया बुवा ?

बुबा – निछ्वाक खाडे ! मनाचि अम्चेप, अम्बि, अम्पोन अम्डकिया अम्खाप छाड । सड्टाडचि मुसाकि अम्बिनिन, अम्चेपिन निछ्वाड अम्पोन, अम्लेतकिया अम्स ।

निछ्वाक – बुवा ! खाइसाकि सड्खोप्मा मोलो ?

बुबा – सिप्पा ! सड खोविन्हिदो टेयाओ खुन्कि सवाओचि लाम्मा लि । टेन्मा डे लिहिदा अक्टा सड्टाड टेइसुमहिदा हवा सुम्का पोन्टाडचि लिन्मा लि ।

निछ्वाक – देना बुवा ?

बुबा – सड्टाडचि टेन्याड्सा खान्तुमहिदा लो खोक्लि अम्लुक्खात । खोक्लिचि लुक्खातलो वातानिन, वापुनचि छोप्खात इ निछ्वाक ।

निछ्वाक – खुइसालो बाडा हान्दाड्का अड्का सड्टाड्चि टेन्नुड । टेइसुम छाड पोन्टाड्चि लिन्डा होउ बुबा ।

बुबा – नु निछ्वाक नु, मुसा डे चए होउ ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

बुवा	अम्बि
टेन्मा	लित्मा
छोवाओ	निछ्वाक
अम्चेप	नुनिन
पोन्छा	टेयाओ

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि नुलोक यड्सिवामुसा खिप्ताने-

सड्टाड	टेइसुडु	सड्खोप्मा	अम्पोन्याड्ओ	अक्टासाआ
एप्याड्ओ	अम्बिनिन	पोन्छाचि	टेन्याड्सा	खात्तुमहिदा

मुखाम- ३

ओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

टेन्डाडा	छोवाओ	पोन्छा	लित्मा	खोक्लि
----------	-------	--------	--------	--------

मुखाम- ४

ह्युनिओ याड्लाचिदा खाडा-खाडा नान्मानान पाक्मा लि
खिप्सा पाकटाने-

अड खिम टेनदा छुक खिमदाड्का ह्युनि तायाखिम

याआड मोको तायाखिमदा डे अड्का खिपडा आन्काओ
तायाखिमओ नड रिमाचोड पड्लेखा तायाखिम अड दुड्दा बड्ठे
तायामिचि याआड मेन मेछ्छाछ्छाचि बड्ठे मान्नुड दुवाछ्छाचि
बड्ठे याआड

मुखाम- ५

ढानिओ खिप कोड्रिमदाडका डे खिप्ताने कि ह्युनि सेनाओ
खासेनचिओ यड लासाने-

- (क) “सड्टाड टेन्डाडा इ बुवा ।” ओ याड्ला साड्आ साड यडाओ ?
- (ख) पोन्याड्ओ सड्टाडचि टेन्मा नु हे नुनिन ?
- (ग) खास्को सड्टाड्चि टेन्मा नु ?
- (घ) एप्याड्ओ सड्टाड्सच टेइसुमहिदा दे लि ?
- (ङ) बुबाआ निछ्छाक खाइसाकिया तुप्मेत्तु ?

मुखाम- ६

आइ वायाड खानानिन्चि मामानिन खाइसाकिया चेविन ?
लेसिनओ छ्छाप्ताने ।

तुप्यड्सांला-

टेइसुडु - ढाल्दैछ्छु, पोइसिमिन - ढाल्नु हुँदैन, चारवो - छिप्पिएको, खोप्पाहिदा - काट्दाखेरी, ढेरुमटेइसुम
- काट्यौहाल्यौ, छोवाओ - सुकेको, टेयाओ - ढलेको/लडेको, मिन्मा - सम्भ्रिनु, पोन्टाड - विरुवा, अम्ले
तकिया - बाँचेर, खोक्लि - बन/जङ्गल, पड्लेखा - प्राथमिक ।

खिप- ११

बान्तावा लेन्चि

आइ लो अङ्का नामलेन,
अङ्का बसुलेन ।
माङ्कोलेन लो लालेन,
खोको डेङ्मालेन ।
छिन्तोलेन लो खाम्भलेन,
मोको सुम्काउलेन ।
खोसोओ डेङ्दा सक्मुलेन,

खो लो फेकाउलेन ।
 पारुलेन लो छुकाउलेन,
 ओको लो ढिचालेन ।
 खान्नुवो लेन लो रुवालेन,
 ओको तुकाउलेन ।
 हान लो याआड पुलेन,
 ओ डे लुकमालेन ।
 भाराक लेन्चि उन्डे,
 खिप्सा सिन्तुम्ने ।

मुखाम- १

ओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

खान्नुवो लेन	खाम्लेन
नाम्लेन	लुकमालेन
माड्कोलेन	पारुवालेन
छिन्तोलेन	बुसुलेन
पुलेन	लालेन

मुखाम- २

ओ सान्लाचि नुलोक खिप्ताने-

माड्कोलेन	पारुलेन	छिन्तोलेन	सुम्काउलेन
छुकाउलेन	ढिचालेन	फेकाउलेन	सिन्तुम्ने

मुखाम- ३

ढानिओ खिपओ लेनचिओ इखिप्सा नड्चि छाप्ताने ।

खाड्लि- १. नाम्लेन २. लालेन ....

मुखाम- ४

ढानिओ खिप छांम्ला मान्लोन्पा खिप्ताने कि ह्युनि सेनाओ
खासेनचिओ यड लासाने-

१. बान्तावा लेनआ खाउ लेन बसुलेन लोम ?

२. खाम्लेनओ डेड्दा खाउलेन ता ?

३. खाउलेन ढिचालेन ?

४. खाउलेन खान्नुवो लेन ?

५. लुक्मा लेनओ डेड्दा खाउ लेन ता ?

६. आइ खाउ लेन ?

मुखाम- ५

ओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

खोसोओ	बसुलेन	तुकाउलेन	खान्नुवो	बसुलेन
-------	--------	----------	----------	--------

मुखाम- ६

ट्युनिओ खासेन्चि नुलोक एन्माकिया दोयड यड लासाने-

- (क) आमनो नड दिसुम्पा ?
- (ख) खानानिन्चि खाउलेन पुक्तुओ ?
- (ग) खानान्चि मेछाछा हे दुवाछा ?
- (घ) खानानिन्चिओ निछाक याआड हे मान्नुड ? याआड लो खाउलेन पुक्तुओ ?

तुप्यडसान्ला-

डेङ्मालेन - पछिल्लो दिन, ढिचालेन - ढिलोबार, लुक्मालेन - अन्तिमदिन, सिन्तुमने - जानौं ।

खिप- १२

साकेवा

(अक लेन नामपक इसा अ मामानिन साकेवओ छोड्दा दुम मुयाड)।

इसा - हान साकेवा बान्मा देम याआड यि मामा ?

मामा - देना सेनुओ ?

इसा - लाक्लुमा सडाडा यि मामा ।

मामा – लेमा ना फेमा सोज्जे !

इसा – माआड दे मामा ! अड्का लाक्लुमा लेडा । आने
नुम्नड्ओ साकेवादाड्का लेसुडओ ।

मामा – साडाआ चिन्तु प ?

इसा – हाड्पा डे लेसुडओ ।

लाक्लुकावाचिओ हुप्दा
वाडाड्कि खोचि खाइसा-
खाइसा च अड्काआ छाड
मुसा-मुसा डे चवाड,
मुन्तिका डे लेसुड मोलो ।

मामा – साकेवा डे मोलो
किरावाचिओ धिसेवा । ओ
सेवादा नाक्छोड्आ सोहोन
सेड, दाब्बे दोप खुन्किया
साकेवा टाड्दा साकेवा दोप । ओचि मान्दोप्टिन साकेवा
दोप्पा नुनिन ।

इसा – देना सोहोन सेड्मा मामा ?

मामा – चाःवा डे मोलो हेन्खामाओ साक्मा । भगारा

साक्षाच्चि, सङ्टाङ्चि भेवाच्चि भाराक-भाराक चाःवा मान्नुड
लो लेत्तिन, सखात । मुसाकिया चाःवा डे आन निनाम्मा
माका दोप्पा लि ।

इसा – नाक्छोङ्आ सोहोन सेड यि मामा ?

मामा – नाक्छोङ्आ डे मोलो, निचिआ दोप्पा नुनिन ।

इसा – दाब्बे नड मामा, नाक्छोङ्आ डे दोप ?

मामा – नाक्छोङ्आ डे दोप । नाक्छोङ् मान्नुड लो आन
दिच्छाड ओका लिनिन ।

इसा – नाक्छोङ्आ दाब्बे दोप्हिदा दि यिड मोलो मामा ?

मामा – आन टेन्दा सारिमा मान्वाङ्दाने, लित्ताओ
चासुमचि नुलोकलिने, बढ्ढे-बढ्ढे सिने यिङ्सा नाक्छोङ्
सुम्दिमा पारुहाड माङ्मिचिनिन राड खुन्कि सायोक दोत ।
मोडेङ्मात्ते साकेवाटाड दोप्पा लि ।

इसा – मेन मामा ! अडको लो साकेवादा हुम्मावो नुङ्वा
तित डे मान्नुड ।

मामा – ल ल अङ्का माङ्कोलेन खित्नापना ।

इसा – सोज्जे लो माआड यि मामा ।

मामा – नुच्चु डे खित्नापना ।

इसा – आहा ! अड मामा देम खान्नुवो ।

मुखाम- १

ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

खाइसा-खाइसा	सेड्मा
सोहोन	साक्मा
दाब्बे	पारुहाड
चाःवा	मुसा-मुसा
सुमिदिमा	दोप

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ ओक्चाचि नुलोक खिप्ताने-

लेडा	लाक्लुमा	चवाड	लेसुड	सेड्मा
लाक्लुमा	दोफ्हिदा	लित्ताआ	सिने	खित्नापना

मुखाम- ३

ह्युनिओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने-

सोज्जे	लाक्लुमा	किरावा	धिसेवा	हेन्खामा
निनाम्मा	लेत्तिन	नाक्छोड	सारिमा	चासुमचि

मुखाम- ४

ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने-

(क) साड्आ सोहोन सेड ?

(ख) साड्आ दाब्बे दोप ?

(ग) देना सोकवा दोप्पा लि ?

(घ) साकेवादा हुम्मावो नुड्वा तित साड्ओ मान्नुड ?

मुखाम - ५

खानानिन्विआ लेसाओ सिन्ताओ साकेवाओ छोड्दा छाप्ताने ।

तुप्यड्सान्ला-

लाक्लुमा - नाचु, लेडा - जान्दछु, आनेम्नुड - पोहोर, नुच्चुड - साँच्चै, सोहोन - धारा, धिसेवा - ठूलो पर्व, मान्दनेप्तिन - नपुजी/पूजा नगरी, राड - शक्ती, सारिमा - रोग/विमार, चासुमचि - अन्नहरु/बाली, नालि, साप्सावा - बल/शक्ती, साययोक् - आशिष ।

खिप- १३

यावाचेउ

यावाचेउ बानाने छुक लाप्पा मुन्ने,
छुक-छुक लाप्पुसा रुड खोप्तिन्ने ।
हाड्पोक-हाड्पोक लाक्लुन्ने,
भारा छुकचि फान्टुम्ने ।
अक हवा सुम मुन्ने नुवाक दुम,
फेक छुका तुक लाविन्ने भारा छुक ।

लाक्लुसा छाम्मुसा आन खिप पोइसुम्ने,
लेमा सिन्मा दुम्चि हान बुसि लोइसुम्ने ।
रुड खोप्सा यावाचेउ भारा एविन्ने,
छुक खोप्सा-खोप्सा रुड खोप्तिन्ने ।

मुखाम- १

ह्युनिओ सान्लाचिओ जोड टोइसाने-

यावाचेउ	छाम्मुसा
छुक-छुक	सिन्मा
लाक्लुसा	बानाने
लेमा	लाप्मुसा

मुखाम- २

ह्युनि छाप्ताओ याइलाओ अहप खाम्दा टोइलो सान्ला
छाप्ताने-

लाक्लुसा छाम्मुसा आन खिप पोइसुम्ने,
लेमा सिन्मा दुम्चि हान बुसि लोइसुम्ने ।
रुड खोप्सा यावाचेउ भारा एविन्ने,
छुक खोप्सा-खोप्सा रुड खोप्तिन्ने ।

मुखाम- ३

ओ छापमारिचिओ तुप्युड छाप्ताने-
यावाचेउ बानाने छुक लाप्पा मुन्ने,
छुक-छुक लाप्पुसा रुड खोप्तिन्ने ।

मुखाम- ४

ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ याड्ला मुवाने-

रुड	भारा	छाम्मुसा	लाक्लुसा	एविन्ने
-----	------	----------	----------	---------

मुखाम- ५

ह्युनि छाप्ताओ छापमारिचि मान्टोड्युक टोड्सा छाप्ताने-
लाक्लुन्ने हाड्पोक-हाड्पोक,
छुकचि भारा फान्टुम्ने,
हवा सुम अक मुन्ने नुवाक दुम,
फेक छुका तुक भारा छुक लाविन्ने ।

मुखाम- ६

खिप रुड्पु पाक्सा खिप्तानेकिया ओ खासेनचिओ यड लासाने-

- (क) यावाचि देना बुत्मा ?
- (ख) भारा छुकचि फान्टुम्ने माओ दि ?
- (ग) खाइसाकिया आन खिप पोन्मा रन ?
- (घ) खाइसाकिया रुड खोप्मा लि ?

मुखाम- ७

ह्युनिओ अहप खाम्दा टोड्लो सान्ला छाप्ताने-

लाक्लुसा छाम्मुसा आन खिप पोइसुम्ने,

लेमा सिन्मा दुम्चि हान बुसि लोइसुम्ने ।

रुड खोप्सा यावाचेउ भारा एविन्ने,

छुक खोप्सा-खोप्सा रुड खोप्टिन्ने ।

मुखाम- ८

खानानिन्चिआ छाड ओ खिप उस्को डे खिमदा छाम छाप्ताने ।

तुपयइसान्ला-

रुड - रेखा/घेरा, फान्टुम्ने - पालो गरौं, खोप्सा - कोर्नु/बनाउनु, लाविन्ने - समाउन, लोइसुम्ने - निकालौन, एविन्ने - उभियौं ।

खिप- १४

साप्साहाड कि किवाहाड

भोजपुराओ अक्टा टेन्दा साप्साहाड
कि किवाहाड यावा-यावा
खिम्पेन्चि याडाचि । किवाहाडओ
पापाओ नड खाबाहाड याडा ।
साप्साहाडओ पापा आनेम्नुड सवा ।
पापा सवादाड्का साप्साहाड छुयुकुप्पा
लिसा । अ मामा लोकमा राइ याडा ।

खोको छोसावो याडाकिया डे खिम्पाड केन्तुडो । मो हवा
खिम्पाडचिओ डे अक्टा-अक्टा सावाछा याडा । मोचि बढ्ढे-
बढ्ढे टोडाडाचि । मोचि तायाखिम खात्मा अकिनन, लामा
अकिनन चवाडाचि । हवापाड डे दुड ३ दा खिप्ताडाचि ।
साप्साहाड खान्तुवो उइसा पोक्वा छा याडा । खोसोओ चक्दा
किवाहाड याम्खोले याडा । मुसाकिया अ यावाचिआ किवाहाड
चुत्सा लोवाडा-“याम्खोले सिप्पा ।”

साप्साहाडओ खिम्पाड टोप्पाड याडा । कोपाकोमा,
बाडाछना, बाडाछनाओ सुम्कापाड छाचि भारा टोड्सुमहिदा

रेकापाड अम्युडा । साप्साहाड छुयुकुप्पा मना, चामासुड्सिचि
छाड मुन बढ्ढे मान्नुडा । अ मामा छनाआ निमुनाचि
फासुकिया ताराओ फेकआ मुन चानुवो-चानुवो चामासुड्सिचि
खित्मा मान्लात्दोडुचि । खोचि उन्चो बोक्खादा लित्ताओ
लिम्खान, लाफा, छोकु, काक्बो, वादिन खुन्कि सिक्चाचिओ
खाननिन कोक चाडा । चाखाड छाड चाडा । मेन किवाहाड्ओ
खिम्दा देम्खानिन छाड सानिन उनुकोक चाडा । चाखाड लो
मो खिम्दा माभाड्दाडा । किवाहड लो चाखाड नोप्पा डे छुन ।
साखान मान्नुड लो कोक चामा काड्निन । सा मान्नुड्नालो
छुवाइनिन कोक चाडा । किवाहाड्ओ उस्को बाठेन
टोक्टुकिया अ पापामामाचिआ लोवाचु-

खाडे किवाहाड ! खाना देम्तिका
डे सा छुवाइनिन कोक चो छाड
साप्साहाड उस्को पोक्वा लिमा
रनिन । खाना देना याम्खोले
लिसाओ सिन्तु ? हान्दाड्का खाना
छाड लिम्खान, छोकु, काक्बो,
सिक्चा खाननिन कोक चोए,
चाखाड चोए । उस्कोदा भिटामिना टोक्टिन । मुसाकियाए
साप्साहाड पोक्वा लिसाओ ।”

बेन खात्सा खारा । किवाहाड तायाखिम खात्मा मान्ओ
बड्ढेलेन लिसाओ याडा । अक्लेन साप्साहाडआ मामा सेनु-
“आइमि किवाहाड देना तायाखिम खात्तिन मामा ?”

अ मामाआ यडा-“किवाहाड लो अ पापानिन नुमाखिम
खाराड्सा । अ मक्का थेम्बेलेले टोकमा पड्सुकि नुमाखिम
खात्तुओ निमाड ।”

मोसोओ छिमाड्कोलेन किवाहाड नुमाखिमदाड्का ताबाना ।
खोसाआ मक्का मक्वारि वाराड्साओ याडा । किवाहाड
देम्खा-देम्खा मात्ते तायाखिम खात्मा पुड्सु ।

आइ माड्कोलेन लिसा बेन खारा । मुन्तिका डे किवाहाडआ
खिप्पा छिरु । साप्साहाड सोन्सोन्लावा खिप्सा खारा । आइमि
साप्साहाड दुड पउदा खिप्याड । किवाहाड मकसिप्पालिसाकि
खिमदा डे युड ।

दिकाइना किवाहाडआ साप्साहाडओ उस्को चामासुड्सिचि
मान्चोदो । उसाकिया अड्कानिन्चिआ साप्साहाडओ उस्को
कोकखान निम्मा चामा लि ।

मुखाम-१

ओ सान्लाचि नुलोक खिप्ताने :

खाबाहाड	टोड्सुमहिदा	छुयुकुप्पा	चामासुड्सि
काड्निन	फासुकिया	छुवाइनिन	काड्राक

मुखाम- २

ह्युनिओ सान्लाचिओ टोड्लो तुप्यडनिन जोड टोड्साने-

अकटा	खान
फेक	लिम
कोक	चामा
छोकु	टेन
चाखाड	खित्मा

मुखाम- ३

ह्युनिओ थुइत्भुड्दा खाडा-खाडा नान्मानान खुन्कि एप्नान
पाक्मा लि पाक्टाने :

“खाडे किवाहाड ! खाना देम्तिका डे सा छुवाइनिन कोक चो छाड
साप्साहाड उस्को पोक्वा लिमा रनिन खाना देना याम्खोले
लिसाओ सिन्तु ? हान्दाड्का खाना छाड लिम्खानदछोकु काक्बो
सिक्चा खाननिन चोक चोए चाखाड चोए उस्कोदा
भिटाभिना टोक्टिन मुसाकियाए साप्साहाड पोक्वा लिसाओ”

बेन खात्सा खारा किवाहाड तायाखिम खात्मा मान्ओ बड्ढे
लेन लिसाओ याडा अक्लेन साप्साहाडआ मामा सेनु-“आइमि
किवाहाड देना तायाखिम खात्निन मामा ?”

मुखाम- ४

ओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने :

लाफा	काक्बो	छुवाइ	छोकु	सिक्चा
फेक	बोक्खा	लिम	मक	बड्ढे

मुखाम- ५

ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ दोयड यड लासाने :

- (क) हवापाड यावा-यावाचिओ नड दि याडा ?
- (ख) साड्ओ पापा खाबाहाड याडा ?
- (ग) साप्साहाड खास्को छा याडा ?
- (घ) यावाचिआ दिवाहाड खाइसा यड्सा बुत्ताडा ?
- (ङ) किवाहाड दिसुओ खाननिन कोक चाडा ?

मुखाम- ६

ह्युनिओ अहप खाम्दा टोड्लो सान्लाचि छाप्लादा छाप्ताने :

..... अक्टा टेन्दा ... साप्साहाड् कि ..... यावा-यावा ... याडाचि । किवाहाड्ओ पापाओ नड .....। याडा साप्साहाड्ओ पापा .... ढाखाराओ.....।पापा सवादाड्का साप्साहाड ..... लिसा। अमामा .... राइ ..... याडाकिया डे ..... केन्तुयाड । मो ..... डे ..... दुवाछा ..... ।

मुखाम- ७

ढानिओ खिप खिप्ताने कि ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने :

- (क) साड छुयुकुप्पा लिसा ?
- (ख) साप्साहाडओ मामा खास्को याडा ?
- (ग) साप्साहाड खास्को-खास्को खाननिन कोक चाडा ?
- (घ) अड्कानिन्चिआ चाखाड चामा नु हे नुनिन ?
- (ङ) बड्ढे छुवाइ चामा नु हे नुनिन ?
- (च) खाइसाकिया किवाहाड मक्सिप्पा लिसा ?

मुखाम- ८

ओ थुइत्भुड्ओ एन्छाप छाप्ताने :

अ मामा लोकमा राइ याडा ।

खोको छोसावो याडाकिया डे खिम्पाड केन्तुडो । मो हवा खिम्पाडचिओ डे अकटा-अकटा सावाछा याडा । मोचि बड्ढे-बड्ढे टोडाडाचि । मोचि तायाखिम खात्मा अकिनन, लामा अकिनन चवाडाचि । हवापाड डे दुड ३ दा खिप्ताडाचि । साप्साहाड खान्तुवो उइसा पोक्वा छा याडा । खोसोओ चक्दा किवाहाड याम्खोले याडा । मुसाकिया अ यावाचिआ किवाहाड चुत्सा लोवाडा-“याम्खोले सिप्पा ।”

मुखाम- ९

खानानिन्चिआ लेसुमओ एनुमओ दोदुम छाप्ताने कि दुड्दा
एन्मेत्ताने :

तुप्यडसान्ला-

खिम्पेन्मिचि - छिमेकीहरु, सावाछा - छोरा, छुयुकुप्पा - टुहुरा, खावाहाड - धनी/सम्पतीवल खान्तुवो -
सुहाइदिलो, पोक्वा - मोटो, याम्बोले - लुरे/सिकटे, खिम्पाड - परिवार, ताराओ - ल्याएको, टोइसुम्हिदा
- मिलाउँदाखेरी/जोडदाखेरी, चामासुइसि- खाद्यवस्तु, लात्तिमिन - पुग्दैन, उन्चो - उनी(दुईजना) वोक्खादा
- बारीमा, लिम्खान - सागपात, काक्वो - फर्सी, लाफा - साग, सिक्चा - गुन्द्रुक, छुवाइ - घीउ, बाठे
न - बानी, नुमाखिम - अस्पताल, छिमाइकोलेन - कानेकासी, थेम्बेलेले - मधुरो देख्ने किसिम, मक्वारि -
चशमा, सोन्सोन्लावा - लगातार/निरन्तर ।

खिप- १५

आन हिप

हाकिय, हाक्युड, हाक्धि,
तिरिङ्खिचुड लोम ।
ओ बेन्दा डे सङ्टाडचिदा,
भारालिम्चि लोन ।

गोता, वालेन, वालिम,
वाहिप्युड ताता ।
बड्ढे वाताकिया डे,
खारु लिम ला ता ।

वाचुड, पुक्सुमि, कानाम,
ओको याक्वेक्लाचुड ।
हान्लो वा सेम यावाचेउ,
नुङ्नुमा लेन पुड ।

चासुमलानिन चुङ्धि कि,
नाङ्चुड सुम्का सोन
ओ सोनचि डे धियारिचुड
बड्ढे चुड पोन् ।

मुखाम- १

ह्युनिओ सान्लाचिओ टोड्लो जोड टोड्साने :

तिरिङ्खिचुड	यावाचेउ
सड्टाड	लेन
वासेम	लोम
नुडनुमा	लिम

मुखाम- २

ओ सान्लाचि नुलोक खिप्ताने :

हाक्युड	तिरिङ्खिचुड	सड्टाड्चि	वाहिपचुड	यावाचेउ
पुक्सुमि	नुडनुमा	चासुम्ला	वाताकिया	नाड्चुड

मुखाम- ३

ह्युनिओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने :

नुडनुमा	हाक्युड	हान्लो	सड्टाड	लिम्चि
यावाचेउ	वासेम	वाचुड	वालिम	बड्ठे

मुखाम- ४

ह्युनिओ सोन्चि लाड्काबुका लिसाड्सा इखिप्सा छाप्ताने :

वालेन, हाक्धि, कानाम, वाचुड, गोता,
चुड्धि, हाक्यि, पुक्सुमि, नाड्चुड, हाक्युड,
चासुम्ला, वालिम ।

मुखाम- ५

ह्युनि छाप्ताओ हिप्हुद्दा खाउ-खाउ सोन्चि छुक आमनो
छाप्तादा छाप्ताने :

- (१) तिरिङ्खिचुड - ..... ।
- (२) वाहिपचुड - ..... ।
- (३) याक्वेक्लाचुड - ..... ।
- (४) धियारिचुड - ..... ।

मुखाम- ६

ढानिओ खिप खिप्माकि ह्युनि सेनाओ खासेन्चिओ यड लासाने :

- (क) वालेम खाउ हिप्दा छुक ?
- (ख) सड्टाड्चिदा देम्खा लिम्चि लोन ?
- (ग) खाउ-खाउ सोन्दा बड्ढे वा ता ?
- (घ) खाउ हिप्दाड्का वा सेम्साखात ?
- (ङ) खाउ हिप्दा बड्ढे चुड लि ?

मुखाम- ७

ढानिओ हिप्चिओ नड अक चिरि छाप्ताने ।

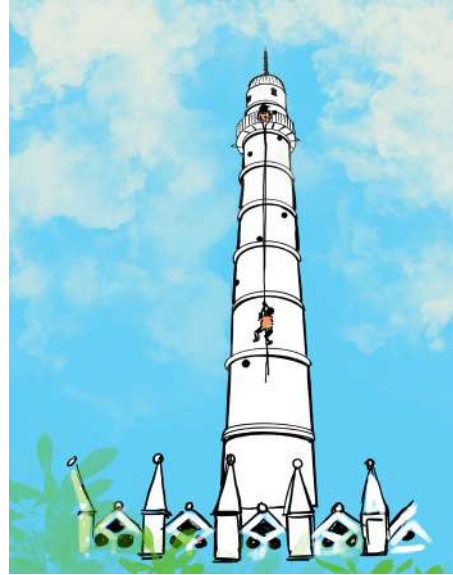
तुपयड्सान्ला-

हिप - ऋतु, हाकिय - बैशाख, हाक्युड - चैत्र, फागुन, लिम्चि - मुनाहरु, गोता - जेष्ठ, वालेन - असार,
वाहिपचुड - वर्षाऋतु, वालिम - साउन, ताता - आइपुन्छ, वाचुड - भदौ, पुक्सुमि - असोज, कानाम -
कार्तिक, वासेम - पानी रहन्छ, यावाचेउ - साथी हो , पड - सुरुहुन्छ, चुड्धि - पौष ।

खिप- १६

इमाओ टाड्मुवा

बड्ठे दोड बुसि अकटा हेन्को याडा । मो हेन्को पओ हाड्ओ अकटा मेछाछा याडा । मो हाड्मायुमाओ नड इमा याडा । इमाओ निकि अ पापामामाआ अकटा चोम्खिम मेत्तुपओ याडा ।

इमाओ टाड्मुवा बड्ठे डे उखाम याडा । मो टाड्मुवाआ इमा बड्ठे डे खान्तुडो याडा । ओको दुम निहेन्कोपओ हाड्छाआ एनु । मो हाड्छाओ नड साड्भेन याडा ।

अक लेन साड्भेन इमा तुप्सि चोम्खिम खारा । हवापाड टुवाचि । बड्ठे दुम मुवाचि । हाड्प-हाड्पादा सोम्मुमा पड्साचि । साड्भेन इमा तुप्सि खातओ बेन्दा ढानि चोम्खिमओ फिन्चिलामदाड्का अ टाड्मुवा ह्युनि लेउखाइसु । मो टाड्मुवा लाउकि साड्भेन इमा चोक्दु वाड । अक लेन उसाकिया

डे साड्भेन इमाओ टाड्मुवा लाउकि चोम्बिमदु वाडाड्साओ चाकरुड्दिमाआ टोक्टु । मो चाकरुड्दिमाओ माइसुड्काराकिया मित्तु—“ हान ओ साड्भेन सेत्ना, खुन्कि मो इमाओ सायाकाम्मु अड छानिन मेत्मापमा लियाड ।” साड्भेन मान्नुड्ओ बेन्दा चाकरुड्दिमा इमाओ चुक्दा तालाकि इमा सोन्सा युडा—“ खाना लो अड्छा उस्को डे कात्याड इमा । अड्का मामा लोका बुत्ताड्ए होउ ।”

इमाआ लो—“ खानानिन अड्का सिन्नुड । आम्नो खिम खात्ति छुक ?”

कोलेड्मुसा चाकरुड्दिमाआ युडा—“अड्का निहेन्कोपओ मना खाइसाकि खाड्मेत्मा र ड इमा अड खिम ? आम टाड्मुवा देम खान्नो ।

ओसाआ डे खाना खान्तुडो ।” मो बेन्दा डे साड्भेन तावानाकि ह्युनिड्का बुत्मा पड्सु—“इमा ! इमा ! अड्का ताड्बानाड आम टाड्मुवा लेउखाइसे ।”

इमाआ अ टाड्मुवा फिन्लामदाड्का लेउखाइसु । साड्भे न मो टाड्मुवा लाउकि ढानि वाड्मा पड्सु । मो बेन्दा डे

चाकरुड्दिमाआ कुम्सुदोओ कुप्सु लोइसुकि इमाओ टाड्मुवा कुप्सु खाइसु । साड्भेन ह्युनि डे ढाखारा । इमा पिन्ल(पिन् ह्युनि ढान्टान्चिन । साड्भेन लिम्साड्साओ टोक्टुकि खाप्सा बुत्तु—“अड साड्भेन दे लिसा ? पोलोन्टाने ।” ठिन्सा साड्भेनआ युडा—“अड्का लो खा-टोक्मा छिरड इमा अड मक केरा मारा दिच्छाड टोक्नुड ।”

इमाआ लो—“मोको चाकरुड्दिमाआ अड टाड्मुवा कुप्सुखाइसुकि खानानिन ढाम्सिन । हान दे चमा इ साड्भेन ?”
साड्भेनआ छाड खाप्सा युडा—“दे चमाना इमा ! हान खाना आम चोम्बिमदु वाडे । अड्का छाड खिम खात्डा होउ । आन्काओ तुरुक्दा छाप्ताओ उन डे याछा ।”

इमा चोम्बिमदु वाड्मा मान्कान्दो । साड्भेनआ इमार्नि
नन सायाकाम्मु मुवाकिया खात्तु । मो बेन्दा डे चाकरुड्दिमा
ढानिड्का पारा—“इमा ! साड्भेन ! अड्का नुनुत पवाड्ने ।
अड्काआ मान्लेदोड । खानानिन्चिओ सोम मान्सिन्दोड ।
साड्भेन ओ मक मान्केत्युक अड्काआ कुइयामा
खाड्मेत्तुड्ओ ।” नुच्चुड डे साड्भेनआ खा-टोक्मा पड्सु ।

मुखाम- १

ओ सान्लाचिओ जोड टोड्साने-

हाड्ओ	इमा
टाड्मुवा	कुप्सु
साड्भेन	मेछाछा
चाकरुड्दिमा	लाउकि

मुखाम- २

ह्युनिओ सान्माचि यडसिवामुसा नुलोक खिप्ताने-

चोम्बिम	टाड्मुवा	फिन्चिलाम	वाडाड्सा
चाकरुड्दिमा	माइसुड्कारा	ह्युनिड्का	ताड्बानाड

मुखाम- ३

ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिअे याड्ला मुवाने-

टाड्मुवा	चोम्बिम	पिन्लापि	खा-टोक्मा	कुइयामा
----------	---------	----------	-----------	---------

मुखाम- ४

ढानिओ खिप खिप्ताने कि ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ दो यडलामा फान्मुसा यड्लासाने-

- (क) साङ्को नड इमा याडा ?
- (ख) इमाआ टाङ्मुवा उखाम याडा ?
- (ग) साङ्आ साङ दि मेत्तु पवा ?
- (घ) साङ्भेननिन इमा खाइसाकि टुवाचि ?
- (ङ) चाक्कुडिमाआ दि मित्तु ?

मुखाम- ५

ह्युनिओ थुइत्भुइदा खाडा-खाडा खुक्ला (०) पाक्मा लि पाक्टाने-

इमाअ टाङ्मुवा बड्ठे डे उखाम याडा । म टाङ्मुवाआ इमा बड्ठे डे खान्तुड याडा । अक दुम निहेन्कपअ हाङ्छाआ एनु । म हाङ्छाअ नड साङ्भेन याडा ।

अक लेन साङ्भेन इमा तुप्सि चम्बिम खारा । हवापाड टुवाचि । बड्ठे दुम मुवाचि । हाङ्प-हाङ्पादा सम्मुमा पड्साचि । साङ्भेन इमा तुप्सि खातअ बेन्दा ढानि चम्बिमअ फिन्चिलामदाङ्का अ टाङ्मुवा ह्युनि लेउखाइसु । म टाङ्मुवा लाउकि साङ्भेन इमा चक्कु वाड ।

मुखाम- ६

ह्युनि सेनाओ खासेनचिअे यड लासाने-

- (क) हाड्मायुमाओ नड दि याडा ?
- (ख) साड्भेन इमा तुप्सा खाइसाकिया वाडाडा ?
- (ग) इमा टोक्टुकिया चाकरुड्दिमाआ दि मित्तु ?
- (घ) चाकरुड्दिमाआ दिसुआ इमाओ टाड्मुवा कुप्टुदिसु ?
- (ङ) खाइसाकिया साड्भेन मकसिप्पा लिसा ?
- (च) चाकरुड्दिमा ढानिड्का दे युड्सा पारा ?

मुखाम- ७

खानानिन्चिआ आमनो खिम्पाड्दा ओको दोदुम एन्मेत्ताने ।

तुप्यड्सान्ला-

हेन्कोप - देश, हाड्मायुमा - राजकुमारी, चोम्बिम - धरहरा/अग्लो घर, टाड्मुवा - केश/कपाल, निहान्होन - अर्को देश, हवापाड - दुईजना, बेन्दा - समयमा, लाउकि - समाएर, चाकरुड्दिमा - राक्षसनि, माइसुड्कारा - रीस उठ्यो, सायाकाम्मा - विवाह, बुत्ताड्ए - बोलाउनु, खाड्मेत्मा - देखाइदिनु, फिन्चिलाम - भ्याल, कुम्सुदोओ - लुकाइराखेको, कुप्सु - कैँचि, पिन्लापिनि - तुरुन्तै/भट्टै, तुरुक - भाग्य, नुनुत - माफ/क्षमा, कड्यामा - अँध्यारो/कालो, पड्सु - थाल्यो ।

खिप- १७

आन चाखिप

०	होप	१४	पफेक	२८	हप्रेक
१	अक	१५	पछुक	२९	हप्नेक
२	हवा	१६	पतुक	३०	सुपउ
३	सुम	१७	पसेक	३१	सुपअक
४	फेक	१८	पर्क	३२	सुपहवा
५	छुक	१९	पनेक	३३	सुप्सुम
६	तुक	२०	हपउ	३४	सुप्फेक
७	सेक	२१	हपअक	३५	सुपछुक
८	रेक	२२	हपहवा	३६	सुप्तुक
९	नेक	२३	हप्सुम	३७	सुप्सेक
१०	पउ	२४	हप्फेक	३८	सुप्रेक
११	पउअक	२५	हपछुक	३९	सुप्नेक
१२	पउहवा	२६	हप्तुक	४०	फेकपउ
१३	पउसुम	२७	हप्सेक	४१	फेकअक
४२	फेकहवा	६२	तुकहवा	८२	रेकहवा
४३	फेक्सुम	६३	तुक्सुम	८३	रेक्सुम
४४	फेकफेक	६४	तुकफेक	८४	रेकफेक

४५	फेक्छुक	६५	तुक्छुक	८५	रेक्छुक
४६	फेक्तुक	६६	तुकतुक	८६	रेक्तुक
४७	फेक्सेक	६७	तुक्सेक	८७	रेक्सेक
४८	फेक्केक	६८	तुक्केक	८८	रेक्केक
४९	फेक्नेक	६९	तुक्नेक	८९	रेक्नेक
५०	छुक्पउ	७०	सेक्पउ	९०	नेक्पउ
५१	छुक्अक	७१	सेक्अक	९१	नेक्अक
५२	छुक्हवा	७२	सेक्हवा	९२	नेक्हवा
५३	छुक्सुम	७३	सेक्सुम	९३	नेक्सुम
५४	छुक्फेक	७४	सेक्फेक	९४	रेक्फेक
५५	छुक्छुक	७५	सेक्छुक	९५	नेक्छुक
५६	छुक्तुक	७६	सेक्तुक	९६	नेक्तुक
५७	छुक्सेक	७७	सेक्सेक	९७	नेक्सेक
५८	छुक्केक	७८	सेक्केक	९८	नेक्केक
५९	छुक्नेक	७९	सेक्नेक	९९	नेक्सेक
६०	तुक्पउ	८०	रेक्पउ	९८	नेक्केक
६१	तुक्अक	८१	रेक्अक	९९	नेक्नेक
६२	तुक्हवा	८२	रेक्हवा	१००	भोम ।

मुखाम- १

ह्युनिओ चाखिपचिओ जोड टोड्साने-

२०	७७
४५	९९
१२	२१
९८	४६
७६	१३

मुखाम- २

ओ चाखिपचि खिप्ताने-

४७	फेक्सेक	६४	तुक्फेक	८५	रेक्छुक
८२	रेक्सुम	५८	छुक्केक	९३	नेक्सुम
४४	फेक्फेक	५५	छुक्छुक	९९	नेक्नेक

मुखाम- ३

ह्युनिओ चाखिपचि सान्मादा छाप्ताने-

२०	२२	३१	६९	७९	७९	६६
----	----	----	----	----	----	----

मुखाम- ४

ओ सान्माचि चाखिपदा छाप्ताने-

पउसुम	सुप्फेक	सुप्पेक	छुक्पउ	छुक्फेक
तुक्सेक	सेक्छुक	सेक्नेक	नेक्हवा	नेक्केक